

T Á J É K O Z T A T Á S

A MÉM ÉS AZ AKADÉMIA KÖZÖTTI KAPCSOLATOKRÓL, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL AZ ORSZÁGOS TÁVLATI KUTATÁSI TERVRE

A világszerte végbemenő tudományos technikai forradalom hazánkban is éreztette hatását. A mezőgazdaságban az átalakulás a felszabadulás után gyorsult meg, az ipar gyors ütemű fejlesztésével és a mezőgazdaság szocialista átszervezésével, a termelőszövetkezetek és állami gazdasági nagyüzemek kialakulásával. Szükségessé vált ezzel egyidejűen a hazai agrárkutatás megerősítése. Erre annál inkább szükség volt, mert a mezőgazdasági termelés sajátosságából fakadóan a külföldön elért új tudományos megállapítások, termelési technológiák, üzemszervezési és vezetési módszerek közvetlen átvétele csak kivételesen lehetséges. Azok nagyobb részét hazai körülmények között lefolytatott kísérletekkel, vizsgálatokkal kell az eltérő társadalmi, ökonomiai és ökológiai körülmények között termelő gazdaságok számára hasznosíthatóvá tenni.

A megnövekedett követelményeknek megfelelő kutatóhálózat fokozatosan alakult ki, korábban nagyrészt a Földművelésügyi, valamint Élelmezésügyi Minisztérium, 1967 óta a Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztérium, kisebb részben a Magyar Tudományos Akadémia szervezésében. Ma az élelmiszer-gazdálkodás, erdészet, elsődleges faipar, földmérés és térképészet területén az alábbi kutatóhelyekkel rendelkezünk:

MÉM és vállalatai irányítása alatt működik:

kutatóintézet	39
tanszék	134
egyéb kutatóhely	16
Összesen:	189 kutatóhely

Az MTA intézetei közül négy végez hasonló területeken kutatótevékenységet, melyek közül három kapcsolódik közvetlenül az agrárkutatásokhoz. Az MTA ezen kívül 13 tanszék kutatását támogatja. Más főhatóságok irányítása alatt öt kutatóhely dolgozik. A kutatóbázis nagyságára jellemző adat még a kutatóhelyeken dolgozók száma.

— meghatározni (és megismertetni) a legfontosabb tudománypolitikai elveket és a helyzetből, valamint az igényekből levezetve a fejlesztést megalapozó főbb megállapításokat.

A minisztérium tudománypolitikai irányelveit az alábbi megfontolások köré csoportosította:

- a kutatás feladatai,
- a kutatóhálózat fejlesztésének politikája,
- a kutatások koncentrálsának és anyagi alátámasztásának, finanszírozásának politikája,
- a kutatási eredmények elterjesztésének koncepciója,
- a kutatási együttműködés fejlesztésének politikája (kiemelten a nemzetközi és hazai, tárcán kívüli kapcsolatok fejlesztése).

Az érintett ágazatok kutatóhálózata alapvetően kielégítőnek tekinthető. A hálózat — ideértve a más főhatóságok, főleg az MTA felügyelete alatt működő kutatóintézeteket is — átfogja az egész területet. Kivételt képezett a földmérés és térképészet. A hiány pótlására a Földmérési Intézet keretében Kutatási Főosztályt hoztak létre, amelynek a feladatokhoz igazodó folyamatos fejlesztésével 1968. évben e téren is megteremtették a kutatóbázist.

A feltárt és a még feltárára kerülő aránytalanságokat nem új intézmények létesítésével, hanem a meglévő kutatóhelyek céltudatos, a feladatokhoz igazodó fejlesztésével szüntetik meg.

A kapacitásnövelés fő lehetőségei:

1. Az egyetemek kutatási kapacitását még az eddigieknél is jobban kívánják hasznosítani. Ennek érdekében több mint kétszeresére növelik a költség- és beruházásellátást, valamint emelik segédszolgálatok létszámát.

2. Megbízások útján bevonják több fontos feladat teljes vagy részleges elvégzésébe más főhatóságok intézményeit.

3. Állami gazdaságoknak és termelőszövetkezeteknek megbízást adnak feladatok teljes vagy kooperatív végzésére, amelyhez esetleg anyagi támogatást is adnak.

4. A trösztök és vállalatok kutatórészlegei részt vesznek országos feladatokban is.

A kutatások koncentrálsa érdekében több intézkedést tettek:

Áttekintették a kutatóhelyek feladatkörét és tevékenységüket a legfontosabb feladatokra koncentrálsták, egyben (különösen a mezőgazdasági kutatások területén) a feladatokat rendezték, átcsoportosították. Arra törekedtek, hogy komplex kutatóbázisok alakuljanak ki, s a komplexitást mindegyik intézményen belül teremtsék meg. A feladatok rendezéséről miniszteri állásfoglalás jelent meg. A feladatok — az MTA-val együttműködve — az Akadémia agrárkutatóhelyeire kiterjedően is rendezésre kerültek. Ugyan-

ebben az állásfoglalásban koncepciót adtak közre — a teljesség igénye nélkül — a kutatóhelyek legfontosabb együttműködési, kapcsolati tevékenységéről, amely a feladatok részletes kidolgozásánál volt fontos.

A szellemi és anyagi kapacitást — igen helyesen — a programokban meghatározott kutatási feladatok megoldására koncentrálták. Gondoskodás történt emellett a kutatási feladatok távlati gondozásáról, a táj kutatásról, (a minisztérium ezekre a feladatokra — tervek kötelezettség nélkül — meghatározott évi összeget bocsát az intézmények rendelkezésére) és kialakították az egyetemek diszciplináris (tudományfejlesztő és módszertani kutatások) kutatásainak az alapelveit is.

A diszciplináris kutatások helyzetének reális felmérése, szinten tartásának, illetőleg fejlesztésének tervszerűbbé tétele közvetlenül az egyetemek feladata.

A háromoldalú megállapodás alapján a területi szervek — alapkutatási és tudománygondozó szerepük folytán — a helyzet reális feltárásával, erre alapozandó elvi állásfoglalással, a szakigazgatás és a minisztérium pedig differenciált támogatással segítheti — és kell, hogy segítse — e tudományt és módszert fejlesztő, valamint oktatást korszerűsítő kutatómunkát.

Az orientálást azzal érték el, hogy

— középtávú kutatási tervek gazdasági célparamétereit a minisztérium középtávú termelési és műszaki fejlesztési koncepciói alapján központilag határozták meg, továbbá a feladatokra — a szervezés és beszámolás legfontosabb elemeit is tartalmazó — kutatási célprogramokat (kutatási feladatterveket) készítették,

— a megtervezett programoknak és feladatterveknek széles körű véleményezési eljárást (MTA szakbizottságai, tudományos egyesületek stb.) biztosítottak,

— a központi anyagi eszközöket, illetőleg azok fejlesztését koncentrálták.

A tárca felelősségéhez tartozó ágazatok nagysága és a tudományági koordinációs felelősség miatt súlypontként kezelték a *kutatási együttműködést*, különösen a nemzetközi és a tárcán kívüli kapcsolatok fejlesztését.

A kutatómunka ilyen szemlélete abból a megfontolásból eredt, hogy az elégtelen erővel végzett kutatás nem képes követni a műszaki-technikai haladás igényeit, annak gyors tempóját. Ezért a szellemi export—import területén leszögezték azt az alapelvet, hogy az olyan méretű ország, mint hazánk, csak ott jelentkezzék teljes körű kutatással, s ott végezzünk eredeti kutatómunkát, ahol a nemzetközi kutatási eredményekre alapozni nem lehet, ahol szellemi és anyagi erőforrásaink kedvezőek, egybevágnak a hazai fejlesztés igényeivel, vagy ahol a nemzetközi eredmény átvételének ökológiai, anyagi vagy politikai akadályai vannak.

A *hazai kutatási kapcsolatok* terén már kialakultak a célszerű módszerek. A tárcához tartozó kutatóhelyek alapfeladataik körében együttműködésre

kötelezettek, s ez középtávon a kutatási programokban (feladattervekben) realizálódott.

Más főhatósághoz tartozó kutatóhelyek szervezett együttműködésének két formáját alkalmazzák:

A programok keretében a programvezetéssel megbízott intézmény köt megállapodást a pontosan meghatározott feladat (témacsoport vagy téma) elvégzésére és az erről történő beszámolásra. A megállapodás általában olyan szerződés, amelyben anyagi támogatás ellenében végez kutatómunkát a megbízott intézet. Költségvetési intézmény esetén az alapfeladatok tematikusan is kapcsolódnak az érdekelt főhatóság finanszírozásában (pl. az MTA intézeti esetében az MTA finanszírozásában); anyagi juttatással csak olyan témákra kötnek szerződést, amelyek nem szerepelnek az intézmény eredeti tématervében.

A másik forma az, amikor a MÉM közvetlenül köt szerződést valamely kutatóhellyel az ágazatok fejlesztéséhez szükséges kutatásra. Általában az ilyen szerződés alapján végzett kutatómunkát az érdekelt MÉM kutatóhely koordinálja és illeszti be a kutatómunka folyamatába.

A középtávú kutatástervezést a kutatóhelyek már elvégezték. Az abban kidolgozásra megjelölt célokat részben az említett gazdasági paraméterek megállapításával, részben a kutatóhelyi javaslatok széles körű szakmai bírálatával támasztották alá. A minisztérium felelős részlegei mellett az utóbbi munkába a társadalmi szervezetek, egyesületeket szintén bevonták.

Ezek a viták két szempontból is hatékonyak ítéelhetők. Egyrészt nyilvánosságot biztosítottak a MÉM területén folyó kutatómunkának és annak, hogy mit várhat a termelés a kutatástól, másrészt a tapasztalt gyakorlati és elméleti szakemberek javaslatai a kutatómunka fejlesztésére adtak ösztönzést.

Mivel a tervezés okmánya (a programjavaslat) egyben a szervezés és beszámolás rendszerét is tartalmazza, az abban megjelölt határidők alapján a kutatómunka előrehaladása jól követhető. Az előrehaladás megállapításakor — a beszámolók során — ugyancsak biztosítják a társadalmi szervek bírálati lehetőségét szervezett opponencia keretében. *Itt ugyancsak nagy feladat vár az MTA szakbizottságaira.*

A kutatómunka belső folyamatos figyelemmel kísérésére *feladatbizottság* létrehívását rendelték el, a jelentősebb programok minisztériumi szintű véleményező testületi szerveként pedig *programbizottságot* működtetnek.

Az akadémiai kutatóhelyek kapcsolódása az agrárkutatásokhoz

Az akadémiai intézetek nagyobb kapacitással a következő négy MÉM kutatási komplex feladatesort kimunkálásában vesznek részt: A talajerő-gazdálkodás fejlesztése; A gabonafélék nemesítése, termesztése és feldolgozása; Az alapvető hústermelési ágazatok komplex fejlesztése, valamint: A

földmérés és térképészet fejlesztése. *Az MTA Mezőgazdasági Kutató Intézete a gabonafélék termesztésének fejlesztését szolgáló programon belül a kukoricanemesítés és -termesztés komplex kutatásának vezető intézménye.*

Az Akadémia által támogatott tanszékek is részt vesznek az agrárkutatói feladatok megoldásában (Pl. A talajergőgazdálkodás fejlesztése; Az alapvető hústermelési ágazatok komplex fejlesztése). Közreműködnek továbbá kutatóhelyeink öt kutatási irány megoldásánál is. (A kemizálás és a biológia alapösszefüggéseinek kutatása; A vízgazdálkodás alapösszefüggéseinek kutatása; A zöldségtermesztés biológiai és gépesítési alapjainak kutatása; A kertészeti növények genetikája és a nemesítési módszerek fejlesztése; A háziállatok fertőző és nem fertőző betegségei elleni védekezés komplex rendszabályait megalapozó kutatások.)

Az MTA kutatóhelyeinek részvétele az agrárkutatói feladatok, illetve kutatási irányok kimunkálásában — az eddigi tárgyalások alapján — a következő alapelvek szerint történik. A 3 éves kutatási tervben szereplő témakörök kutatásának finanszírozását abban az esetben is az MTA végzi, ha a témakör szerepel a MÉM által kidolgozott programokban. (Az ilyen jellegű közreműködés van túlsúlyban.) A 3 éves tervben nem szereplő kutatást a MÉM (vagy a koordináló intézet) szerződéses kutatásként rendeli meg.

Erre egyelőre csak az Állategészségügyi Kutató Intézetnél van példa, ahol 1970-ben a sertésprogram két témájának kutatására 100 ezer, a lúd-program két témájának kutatására 136 ezer, és a hal-program egy témájának kimunkálására 20 ezer Ft-os szerződést kötött az Intézet. Itt mindjárt meg kell említeni azt, hogy a sertés-programba az Intézet az Állatorvostudományi Egyetemen keresztül kapcsolódott be (a feladatfelelős az Állattenyésztési K. I.), míg a lúd- és hal-programba közvetlenül vonta be a programfelelős kutatóhely.

A következő évek gyakorlata mutatja majd meg, hogy ezek az együttműködési alapelvek milyen mértékben válnak be. Különösen érdemesnek látszik a koordinálás és a finanszírozás figyelemmel kísérése.

Már most gondolni kell azokra a problémákra is, amelyeket a kollektív kutatási eredmények vethetnek majd fel: publikálás, erkölcsi és anyagi értékelés, elismerés.

Ezeknek a problémáknak a megoldására vonatkozó irányelvek mielőbbi kialakításában különösen fontos szerepet kell vállalnia a Testületnek, de a szakigazgatási szerveknek is.

Az MTA is hozzákezdett a saját tárccszintű kutatási feladatainak és főirányainak kidolgozásához. Várható, hogy több olyan főirány alakul ki, amelyek kimunkálásában MÉM kutatóhelyek is részt vesznek majd. Gondoskodni kell tehát a tárca és az intézmények közötti koordinációs és finanszírozási módszerek azonos alapelvek szerinti kialakításáról.

A nemzetközi kapcsolatokat illetően az MTA Központi Hivatala Ter-

mészettudományi II. (Biológiai) Főosztálya szorosan együttműködik a MÉM Kutatási Főosztályával a KGST állandó bizottsága által koordinált közös kutatás fejlesztésére irányuló munkában, valamint a „Berlini-egyezmény” alapján folyó nemzetközi együttműködésben. (Közös jelentések; előre egyeztetett elvi állásfoglalás; konferenciák-, kétoldalú egyezmények programjának egyeztetése; két szocialista ország mezőgazdasági akadémijával közös egyezmény stb.)

Az akadémia testületének szerepe az agrárkutatásokban

Az Akadémia ez évi átszervezése a testületi és szakigazgatási feladatokat szétválasztotta: a testületek tevékenységüket mindinkább tudománypolitikai, elvi módszertani kérdésekre összpontosíthatják. Az agrártudományok terén elsősorban a IV. Osztályra vár ez a feladat; mivel más osztályok tudományterületével is jelentős az érintkezési felület, — elsősorban a Biológiai Tudományok, Kémiai Tudományok, Műszaki Tudományok, Gazdaság- és Jogtudományok Osztályokéval — kívánatos ezek bekapcsolódása is.

Az Agrártudományok Osztálya — a megnövekedő feladatokra felkészülve — bizottsági rendszerét úgy szervezte meg, hogy az agrártudományok egész területét átfogja. Az MTA és a MÉM közötti megállapodás értelmében az Agrártudományok Osztálya a MÉM-mel egyetértésben úgy működteti szakbizottságait, hogy azok a két fél közös bizottságaiként lássák el a következő feladatokat:

- a kutatási területek helyzetének időnkénti értékelése,
- a kutatási feladatok végzésének figyelemmel kísérése és elemzése,
- különböző kutatási tervek, beszámolók és eredmények véleményezése,
- a szakmai oktatás és a tudományos képzés tervszerűbbé tétele.

Az Akadémia testületi tevékenységében különösen fontos a kutatási koncepciók, arányok és az arányokhoz kapcsolódó személyi és egyéb feltételek értékelése, valamint a munkahipotézisek vitája.

Hasonló elgondolás alapján került megszervezésre a Kémiai Osztály gondozásában levő, de az Agrártudományok Osztályával közös Élelmiszertudományi Bizottság is. A műveléshez azonban sok segítséget adhatnak a Kémiai, Biológiai Műszaki és Gazdaság- és Jogtudományok Osztályának szakbizottságai és természetesen maguk az osztályok is. *A kapcsolatok kiépítése és megerősítése ezekkel az osztályokkal feltétlenül kívánatos.* Az MTA és a MÉM közötti megállapodás ezt kilátásba is helyezi, amikor megállapítja: „Az Akadémia elnöke biztosítja az Agrártudományok osztálya és a többi olyan tudományos osztály MÉM-mel való együttműködését is, amelyeknek a munkája a MÉM ágazati irányításához tartozó tudományterületek kutatásához kapcsolódik, illetve azt elősegíti.”

Az együttműködés kiszélesítését hivatott elősegíteni a megállapodás következő bekezdése is:

„Az Akadémia testületi szervei és a MÉM folytatják és megerősítik azt a korábbi gyakorlatot, hogy különböző bizottságaikban, testületi szerveikben (tanácsaikban) kölcsönösen helyet biztosítanak egymás képviselőjének. E tekintetben az Akadémia figyelembe veszi a MÉM ágazati irányítása alá tartozó valamennyi ágazat tudományági igényét.”

A tudományos kutatók képzése és továbbképzése

Az együttműködés fontos területe a kutatók képzése és továbbképzése. A mezőgazdasági felsőfokú kádereképzés a MÉM felügyelete alatt működő egyetemeken folyik. Az egyetemek egyben a diplomások szakmai továbbképzésének is legfőbb letéteményesei, és a doktori cselekmény keretében a tudományos tevékenységre való felkészítésben is fontos szerepük van. Aspiránsképzésnek ugyancsak fontos bázisai az egyetemek és az MTA, illetve a MÉM felügyelete alatt működő kutatóintézetek.

Az oktatók rendszeres kutatómunkát is végeznek, a kutatók egy része pedig bekapcsolódott az oktatói munkába. Az MTA intézeteinek kutatói közül többen rendszeresen oktatnak egyetemeken c. tanárként, ill. c. egyetemi docensként.

A kutatóknak az egyetemi oktatásba való bevonása — az eddigi tapasztalatok szerint — különösen a speciális és továbbképzés területén kívánatos és gyümölcsöző. Foglalkozni kell az oktatók és a diákköri munka során kutatómunkára alkalmasnak látszó hallgatóknak az akadémiai intézetek munkájába való bekapcsolásával.

Igen fontos ezért, hogy az MTA és a MÉM a szakmai oktatás és tudományos képzés területén is tervszerűbben együttműködjék, az oktatók a kutatásban, a kutatók pedig az oktatásban szervezettebben részt vegyenek.

Együttműködés az Országos Távlati Kutatási Tervben

Az MTA és a MÉM egyaránt munkálkodik az Országos Távlati Tudományos Kutatási Terv kialakításán. *A feladat: meghatározni azokat a kutatási programokat és főirányokat, amelyeket a tervbe felvételre javasolnak, illetőleg ezeknek a teljes időszakra történő kidolgozása.*

A minisztérium a népgazdasági jelentőséget és az ágazati kapcsolódásokat — emellett a hazai kutatási igényességet is — figyelembe véve, alábbi feladatokat javasolja az Országos Távlati Kutatási Terv közvetlen részévé tenni:

- a hústermelés fejlesztése,
- a talajtermékenység fokozása,
- az élelmiszerek választékának bővítése, feldolgozásuk és tartósításuk új irányai.

Az OTTKT-val kapcsolatban a tervekészítés és végrehajtás egymást követő fázisaiban jelentkezik az együttműködés igénye.

Az első ütem a tervező munka, amely a MÉM területén, a kutatás középtávját illetően már megtörtént, az Akadémiánál folyamatban van.

A MÉM-nél a tervezés most a távlati tervnek a középtávot meghaladó részére történik, amelynek végleges kialakításához *igényli az Akadémia testületi szerveinek együttműködését*. A terv végrehajtásának folyamatában *a MÉM számít* ugyancsak *a testületi szervek opponensi működésére*. Elsőként a három fent körülírt és az országos terv közvetlen részévé javasolt programokhoz szükséges a véleményezést megtenni.

A MÉM mint az agrártudományok koordinációjáért felelős szerv ugyancsak részt vesz azoknak az Akadémia által kezdeményezett kutatási főirányoknak (kutatási irányoknak) a bírálatában, amelyek ehhez a tudományághoz tartoznak, illetőleg amelyek a minisztérium ágazati felelősségét érintik.

Ugyancsak szoros a kapcsolódás és ennek igénye a MÉM és az Akadémia szakigazgatási szerve között. E tekintetben már a tervezés időszakában is folyt összehangolt munka. Ennek eredménye az, hogy az *akadémiai intézetek — részben felelősként, részben együttműködőként — már részt vesznek, illetőleg részt fognak venni kutatási programok megoldásában*.

A MÉM ágazati felelőssége és kutatásszervezési módszere alapján az együttműködés — amely eddig intézményesen az Agrártudományok Osztályával volt meg — kiszélesedik más Tudományos Osztályok testületeinek és a Szakigazgatás több főosztályának körére és területére.

Az együttműködésnek ilyen folyamatos és széles területre kiterjedő igényét jól alapozza meg a három oldalú „Megállapodás”, amely a konkrét feladatokat éves megállapodásban rögzíti, és ezek között az OTTKT-val kapcsolatos közös tevékenység kiemelten megfogalmazásra kerül.

Az MTA testületei és szakigazgatása most alakítják ki javasolataikat. *Javasoljuk, hogy „Az ember természeti környezetének (bioszféra) védelme” című kutatási főirányt az MTA súlypontosan kezelje*. A kölcsönös érdeklődésre számot tartó kutatási programok és kutatási főirányok összehangolása, kölcsönös megvitatása és véleményezése a tervek teljesebbé tételét, a munka célszerű megosztását és a hosszabb távú együttműködést még inkább megalapozhatná.

A kapcsolatok továbbfejlesztésének feladatai

Az MTA és a MÉM együttműködésének kereteit és tartalmát az 1970. okt. 21-én aláírt megállapodás rögzíti. E megállapodásban előírt 1971. évi munkatervnek a kapcsolatok további erősítését kell szolgálni. Ennek érdekében az 1971. évi munkatervben különösen az alábbi kérdéseket kell hangsúlyozni:

1. A távlati kutatási koncepció együttes kidolgozása.
2. Vizsgálni a MÉM felügyelete alá tartozó egyetemek támogatott kutatási munkáját, és az MTA által nyújtott támogatást összehangolni a középtávú kutatási programokkal és kutatási főirányokkal, illetve a távlati kutatási koncepcióval.
3. Az MTA intézeteinek 3 éves kutatási terve 1971 végén lejár. A következő időszakra szóló kutatási programok és kutatási főirányok szorosabb összehangolása a középtávú kutatási programokkal (feladattervekkel) és a távlati kutatási koncepcióval.
4. A kölcsönös információ helyzetének felmérése és az információ áramlás rendszerének továbbfejlesztése.
5. A MÉM ágazataihoz tartozó kutatások hatékonyabbá tétele érdekében az Agrártudományok Osztályának, illetve a MÉM-nek az eddiginél szorosabb kapcsolatot kell kiépíteni elsősorban a Biológiai Tudományok, Kémiai Tudományok, Műszaki Tudományok, Gazdaság- és Jogtudományok, Föld- és Bányászati Tudományok Osztályával.
6. A koordinációs szintek munkájának elvi kidolgozása és összehangolása.
7. A kollektív kutatás eredményeinek elbírálása, a kutatók erkölcsi és anyagi érdekeltsége elveinek kidolgozása.

Budapest, 1970. november 12.

Gergely István sk.
MÉM miniszterhelyettes

Láng Géza sk.
MTA Agrártudományok Osztálya
osztályelnöke